

Denne gengivelsesform har krævet en omfattende og anerkendelsesværdig arbejdsindsats. Det er dog spørgsmålet, om man, når der alligevel er sket visse moderniseringer ved gengivelsen af kilderne, ikke skulle have taget skridtet fuldt ud og ligeledes have normaliseret stavemåden af de enkelte ord. Dette afhænger selvfølgelig af kildeudgavens formål og af den forventede læserskare; forhold der ikke berøres nærmere i forord eller indledning. Den valgte bogstavrette form gør imidlertid læsningen unødvendig tung for en mere almen interesseret læserkreds.

Vedrørende den omfattende indledning giver den dels en generel indplacering af indberetningsmaterialet i den nu kendte almindelige agrarhistoriske udvikling i 1700-tallet dels en gennemgang af udgavernes generelle indtryk af kildematerialets informationsværdi. Denne indledning forekommer kompetent og i det store og hele fyldestgørende. Imidlertid forekommer et forhold mindre acceptabelt behandlet. Det nævnes, at fra fire af de 18 private godser indkom besvarelsen i 1768 udfærdiget og underskrevet af forvalterne og fra et enkelt gods af forpagteren. Derpå følger uden nærmere begrundelse følgende vurdering af dette ophavsmæssige forhold: »Der er al mulig grund til at tro, at godsforvalterne udtrykte herskabets tanker, også selvom parterne måske ikke konkret havde drøftet svarets indhold«. (s. 31).

Denne vurdering gør det selvfølgelig lettere at samle det generelle indtryk af kilderne under et, men den er diskutabel. En halv side længere fremme anvendes følgende passus i indberetningen fra Gl. Køgegård som eksempel på nogle godsejeres indestængte aggression mod bønderne i almindelighed: »jo mindre bonden har at forrette, jo mere doven og efterladt er han«. Dette er skrevet af forpagteren på Gl. Køgegård

C. Brasch. Forpagterens holdning til bønderne er f.eks. i overensstemmelse med holdningen hos godsejeren på Katrinebjerg i 1735 C. M. Holstein, ifølge hvem både Jeppe og Nille drikker (s. 78), men at påstå at denne holdning i 1768 også deles af ejeren af Gl. Køgegård Johan August Meijerfeldt den yngre kræver dog belæg. Indledningen understreger ganske vist de endnu til dels ukendte forskelle mellem de enkelte egne af landet, mellem de enkelte godstyper og mellem de enkelte godsejeres individuelle holdninger, men med hensyn til vurderingen af kilderne ud fra denne synsvinkel lades brugeren i stikken, blandt andet ved ovennævnte kildevurdering. Denne mangel understreges af, at udgiverne har valgt ikke at ledsage de enkelte kilder med en realkommentar. Således kunne de enkelte godser være beskrevet ud fra periodens jordebøger og de enkelte indberetteres data søgt fremlagt.

Denne indvending bør dog ikke skjule, at nærværende kildeudgave henleder opmærksomheden mod et delvis nyt og meget spændende kildemateriale, der fremover nødvendigvis må inddrages ved udforskningen af 1700-tallets landøkonomiske sammenhænge.

Finn Stendal Pedersen

Hans Henrik Jacobsen: *Bogenses Historie 2* (Bogense Rotary Klub, 1984). 221 s., ill.

Første bind udkom 1982 og blev anmeldt her i Ny række XV, s. 129-130. Det nye bind omfatter tiden 1787-1938, og i et planlagt tredje bind loves en nærmere behandling af en række særskilte emner i samme tidsrum, så en egentlig anmeldelse kan ikke gives, før det supplerende bind foreligger. Bogense var kun en lille by med 761 indbyggere i 1801, i 1940 boede der 2928,

d.v.s. at byen var vokset 3-4 gange i dette tidsrum. Til sammenligning kan anføres, at Odense havde femtendoblet sin størrelse, og Fåborg var vokset lidt over 4 gange. Deraf fulgte, at meget af det gamle inden for handel og håndværk blev bevaret i Bogense, og Odenses stærke vækst har ikke været til gavn for de andre købstæder på Fyn. Hvis man vil undersøge forholdet i en lille by, dens sociale klasser og stræben efter at hævde sig, giver bogen gode bidrag.

Helge Søgaard

Hans Chr. Johansen: *Dansk økonomisk statistik 1814-1980*. Danmarks historie bind 9. (Gyldendal, 1985). 452 sider, 325,- kr. Også separat udgave med titlen *Dansk historisk statistik 1814-1980*, til samme pris.

Efter at Gyldendal i første omgang gik ind for, at bindene i den længe ventede store *Danmarks historie* skulle komme i nummerorden, altså kronologisk, er man nu gået over til det princip, der hedder tvangfri rækkefølge.

Det betyder, at man har kunnet udsende professor Hans Chr. Johansens bind 9 med økonomisk-historisk statistik for perioden 1814-1980, selv om en række tidligere bind endnu ikke foreligger. Hensigten med dette bind 9 er, at det skal fungere som en form for baggrundsmateriale for de bind, der i øvrigt behandler denne periode, således at det ikke bliver nødvendigt hele tiden at klippe de lange linjer i den befolkningsmæssige, erhvervmæssige og økonomiske udvikling over lige netop på de steder, hvor der af andre grunde er sket en opdeling mellem de øvrige bind.

Om det vil lykkes for redaktion og forfatterne af de øvrige bind at udnytte den mulighed, som herved er givet

dem, kan af gode grunde ikke bedømmes nu, hvor kun bind 9 foreligger.

Et par forhold kan dog drøftes allerede nu, idet de alene vedrører dette bind. For det første kan man hæfte sig ved, at bind 9 også udsendes af forlaget i en separat udgave, d.v.s. til købs uden for serien. Det er helt åbenbart en god idé som man indtrængende må opfordre forlaget til at gennemføre også for andre binds vedkommende, og vel specielt de bind, der vedrører dette århundrede. Det burde dog i så fald ske i en lidt mindre pretentiøs indbinding, således at prisen kan blive så lav som overhovedet muligt.

For det andet er det bemærkelsesværdigt, at den separate udgave har fået titlen *Dansk historisk statistik 1814-1980*. Det forekommer at være et lidt uheldigt valg. Denne titel, der også ses i normaludgaven – og ikke kun i den engelske oversættelse – giver associationer i retning af, at der er tilstræbt en parallel til de udenlandske værker, hvor der under betegnelsen »historisk statistik« præsenteres tidsrækker for en lang række forskellige samfundsmæssige fænomener. Men det er netop *ikke* tilfældet her, hvor der er foretaget en afgrænsning, som betyder, at værkets centrale indhold er en række tidsserier til belysning af vigtige økonomiske udviklingslinjer i perioden 1814-1980. Synspunktet bag netop denne afgrænsning må være, at det netop er denne form for baggrundsinformation, der er behov for i relation til de temaer og de forklaringsforsøg, der vil blive taget op i de bind, der i øvrigt behandler periodens samfundsmæssige udvikling.

Det er ikke vanskeligt at komme i tanke om andre tidsserier, der også ville kunne bidrage til at markere længere – og væsentlige – udviklingslinjer, som man nu kan frygte vil falde lidt imellem nogle af de stole, som de øvrige bind repræsenterer. Men det er vanskeligt at